

Nezihe Meriç'in *Sevdican* ve SuAndi'nin *The Story of M* İsimli Oyunlarında Göç ve Irkçılığın Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi*

Banu Ögünç**

Öz

Nezihe Meriç'in *Sevdican* isimli oyunu Almanya'ya göçen kadınların yaşadıklarını yansıtmayı amaçlayan tek kişilik bir oyundur. Yine tek kişilik bir oyun olan SuAndi'nin *The Story of M* (*M'nin Hikâyesi*) toplumda yaşanan ırkçılığı ve de ayrımcılığı bir kadın karakter üzerinden sahneye taşır. Aynı zamanda Almanya'ya olan Türk göçü ile Birleşik Krallık'a Batı Hint Adaları'ndan göçün de yansıması olan bu iki oyun, nasıl her iki ülkeye olan göç hikâyesi birbiri ile benzerlik gösteriyor ise, karakterler, tema ve de anlatım açısından paralellik göstermektedir. Göç ve ayrımcılık konusunu ele alan bu iki oyun, yaşanan benzer acıları kadın ve anne kimlikleri üzerinden sahneye taşır. Sonuç olarak bu çalışma Nezihe Meriç'in *Sevdican* ve SuAndi'nin *The Story of M* isimli oyunlarını teknik ve tematik açılardan karşılaştırarak göç olgusunun iki farklı kültürde yazılan bu iki oyunda nasıl ortak bir noktadan aktarıldığını örneklendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Göç, ırkçılık, ayrımcılık, Nezihe Meriç, SuAndi, göçmen edebiyatı.

* Geliş Tarihi: 26 Temmuz 2017 – Kabul Tarihi: 29 Ekim 2017

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Ögünç, Banu (2020). "Nezihe Meriç'in *Sevdican* ve SuAndi'nin *The Story of M* İsimli Oyunlarında Göç ve Irkçılığın Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 93: 115-136.

** Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü – Aksaray/Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8794-7464

banuogunc@outlook.com

Giriş

Gerek politik gerekse hukuki ve insani açılardan günümüzün en önemli problemleri arasında gösterilse de göç olgusu aslında insanlık tarihi kadar eski bir mevzudur. Tarih öncesinden günümüze tüm toplumlarda gözlemlenen göç olgusu Uluslararası Göç Örgütü tarafından şu şekilde tanımlanır:

Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir. (2009: 22)

Toplumlar arasında gerçekleşen nüfus hareketliliği, tarihte birçok örneği görülebileceği üzere, ırkçılığı ve de ayrımcılığı da ortaya çıkarmaktadır. Yine Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımıyla,

[1]rk ayrımcılığı, ırk, renk, nesep veya ulusal veya etnik kökene dayanarak, kamu hayatının siyasi, ekonomik, kültürel veya diğer alanlarında temel hak ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanmayı ortadan kaldırmak, sınırlamak veya böyle bir etki yaratmak amacıyla kişilere karşı ayırım yapılması, dışlanmaları, kısıtlanmaları veya tercih edilmeleridir. (2009: 26)

Bu bağlamda, Nezihe Meriç'in *Sevdican* ve *SuAndi*'nin *The Story of M* isimli oyunları iki farklı kültürde geçmesine rağmen göç olgusunu ve de göçmenlerin maruz kaldıkları ayrımcılığı gözler önüne serer. Farklı nedenlerle başka bir ülkede yaşamaya başlayan karakterlerin gözünden yaşadıkları ortak sorunlar her iki oyunda da ortaya konmaktadır. Bununla beraber her iki oyunda tercih edilen kadın karakterler göç olgusuna kadın bakış açısı getirmesi açısından da önemlidir. Sonuç olarak bu çalışma Nezihe Meriç'in *Sevdican* ve *SuAndi*'nin *The Story of M* isimli oyunlarını teknik ve tematik açılardan karşılaştırarak göç olgusunun iki farklı kültürde yazılan bu iki oyunda nasıl ortak bir noktadan aktarıldığını örneklendirmeyi amaçlamaktadır.

Almanya'ya Göç

Nezihe Meriç'in de oyununda konu ettiği üzere göç ve ırkçılık meselesi ortaya atılınca akla ilk gelen yarım asırlık geçmişi ile Almanya'ya yapılan işçi göçüdür. 30 Ekim 1961'de Almanya ve Türkiye arasında imzalanan İşgücü Değiş Tokuş Anlaşması Avrupa'nın kapılarını Türk işçilerine açar. Mortan ve Sarfati 1961 yılındaki ikili anlaşmaya hazırlayan iki ülke arasındaki ilişkileri şu şekilde belirtir:

1957'de Türkiye'yi resmen ziyaret eden Almanya Cumhurbaşkanı Prof. Theodor Heuss'un Almanya'ya davet ettiği on iki genç, 1 Nisan 1957'de Almanya'ya geldi. Kiel tersanelerinde altı haftalık bir staj yaparken, işverenin memnuniyetiyle bu ülkede kaldılar. Bu on iki nitelikli 'stajyer' işçi Türkiye'nin işgücü göçünün ilk adımını oluşturdu. Bu sayı sonra önce yüz, daha sonra yüz elli stajyer arttı. (2011: 3)

1961 yılına gelindiğinde ise Türk işçiler 'konuk işçi' (gastarbeiter) olarak İkinci Dünya Savaşı ile oluşan işgücü talebini karşılama amacıyla Almanya'ya gelmişlerdir. İkili anlaşma gereği kısa süreli çalışıp ülkelerine nitelikli eleman olarak dönmesi gereken 'misafir' Türkler "[...] hem oradaki işverenleri orda kalmalarını istediği hem de Türk işçiler dönmek istemedikleri için [...]" (Şahin 2010: 36) zaman içerisinde Almanya'ya yerleşmişlerdir. Türk işçilerin Almanya'ya yerleşmelerindeki en büyük etken de 1970'li yıllarda getirilen aile birleşmesi olmuştur. Birsen Şahin'in de belirttiği üzere, "[b]öylece büyük çoğunluğunu yetişkin erkeklerin oluşturduğu Türk göçmen nüfusuna artık kadınlar ve çocuklar da katılmıştır" (2010: 36).

İşçi alımı 1970'li yıllarda Avrupa genelinde yaşanan ekonomik krizle beraber 'resmen' durdurulmuştur (Mortan vd. 2011: 5). Bununla beraber 1989 yılında Doğu Almanya ile Batı Almanya'yı birbirinden ayıran Berlin Duvarı'nın yıkımı da Almanya'nın göçmen politikasında etkili olmuştur. Mortan ve Sarfati'ye göre, "1989 yılı sonrası sosyalist blok mensubu Doğu Almanya'nın fiilen dağılmasıyla bu ülkeden gelenlerin hem aktif nüfusu artırması, hem de fiili bir işgücü fazlalığı yaratmasıyla birlikte bu ülkede ırkçılık esaslı bir işçi düşmanlığı başlamıştır" (2011: 5). 1983 yılında çıkan Geriye Göçü Teşvik Yasası bir kısım Türkün Türkiye'ye dönmesini sağlasa da, yavaş yavaş ortaya çıkan ırkçılık birinci kuşak Türk göçmenleri için önemli bir problem olmaya başlamıştır. 1989 yılını takip eden süreçte "[a] şırı sağcı ırkçı nazi partisi NPD (Nasyonal Demokrat Parti) güçlenmeye başlar, dazlak kafalı gençler türer ve çeteler oluşur, yabancı düşmanlığını körükleyen ırkçı gösteriler başlar" (Mortan vd. 2011: 71). Almanya'da ırkçılık kendini Türk evlerinin kundaklanması ve de cinayetler şeklinde göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda Mortan ve Sarfati 23 Kasım 1992'de Mölln kasabasındaki kundaklama olayını Almanya'da yaşana ilk, fakat son olmayan, ırkçılık olayı olarak nitelendirir (2011: 71). Castles ve Miller ise çok daha çarpıcı bir rakam verirler: "1992 yılında, 17 kişinin öldüğü

2.600 ırkçı şiddet olayı resmi olarak rapor edilmiştir” (2008: 349). Şiddet içeren ırkçılık belirli aralıklarla Türklere karşı yapılmaya devam ederken, göçmenlere karşı yapılan ayrımcılık Almanya’da sosyal ve de politik hayatın çoktan bir parçası olmuştur. Bunun en belirginini eğitim alanında yaşanmaktadır. Aile birleşimi ile gelen çocukların yetersiz olan Almanca bilgisi onların akademik olarak başarısız algılanmasına neden olmuştur. Bu durum zaman içerisinde Alman toplumunda Türk çocuklara karşı bir önyargı geliştirmiştir. Bu önyargı Alman eğitim sistemindeki aksaklıklar da birleşince Türk göçmenlerin yükseköğretimdeki oranı çok düşük seviyelerde kalmıştır. Ünver, bu sorunun önemli bir parçası olarak “erken sosyal” eleme sisteminin getirdiği eksileri ele alır ve de eğitim bakımından giderilemeyen problemleri şu şekilde eleştirir: “[...] [T]artışmaların odağında daha çok Almanca dil bilgisi ve kültürel entegrasyon yer almakta, eğitim sorunları istihdam olgusu bağlamında ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmamaktadır” (2009: 410). Eğitimdeki ayrımcılığın yanı sıra Alman toplumunda var olan önyargıları Birsen Şahin de göçmenler üzerinde yaptığı araştırma sonrasında şu şekilde sıralar: “Türklerin yaşadıkları önyargılar ise daha çok dil [...], dini inanç, eğitim, iş yaşamı, Türk kimliği konusunda ve Almanya’ya girişte havaalanında yaşanan, Türkiye’de konsoloslukta yaşanan önyargılar şeklindedir” (2010: 253). Özellikle 1980’lerde yaşanan uyum sorunları ve Alman toplumunda egemen olan önyargılar ırkçılığı tetiklemiştir. Alman toplumunda yaşanan ırkçılık ve ayrımcılığa hem neden hem de çözüm olarak Türklerin Alman toplumu ile bütünleşme (entegrasyon) sorunu ortaya atılmıştır.

İlk kuşak diye sınıflandırılabilir olan Türk işçiler Sedat Şahin tarafından bu sözlerle tanımlanırlar: “1. Kuşak Türklerin belirgin olarak özellikleri şunlardır: Almanca bilmemekteler, Almanya’da işçi olarak istihdam edilmiş ve Almanya’ya belirli süre için gelmişler ve mesleki olarak genelde kalifiye olmayan kişilerden oluşmaktadır” (2013: 83). İlk kuşak göçmenler niteliksiz işçi olarak istihdam edilse de Mortan ve Sarfati hem Prof. Nermin Abadan-Unat’ın yaptığı alan çalışmasına hem de göçmenlerle kendi gerçekleştirdikleri görüşmelere dayanarak bu genellemeyi desteklememekteler (2011: 8-9). Mortan ve Sarfati’ye göre, “Almanya’ya gelen işgücünün ağırlıklı kısmı eğitilmiş ve kent insanı[dır]” (2011: 13). Alman toplumuna uyum konusu da eğitilmiş olan birinci kuşaktan çok 1980’li yıllarda gelen Türklerle ortaya atılan bir kavram olmuştur. Bu nedenle, aile

birleşimi ve işçilerin kalıcı olmaya başlaması Alman toplumunda uyum konusunu gündeme getirmiştir. 'Misafir' statüsünü reddeden Türk işçiler hem Türkiye ile bağları devam ettirme hem de Alman toplumuna uyum sağlama zorlukları ile karşılaşmışlardır. Bu açıdan özellikle ikinci kuşak göçmenler için Alman toplumuna sosyal bütünleşme süreci başlamıştır. 1980'lerde Almanya'nın uyum söylemleriyle beraber ikinci kuşak göçmenler siyasi ve dini örgütlenmeye de başlamışlardır. Kalıcı olduklarını vurgulayan bu kuşak hem iki ülke arasında hem de iki kültür arasında gidip gelmiş, her şeyin ötesinde kendi kimliklerini oluşturmaya başlamışlardır.

Almanya'da doğup büyüyen üçüncü kuşağa bakıldığında Alman diline hâkim ve de Alman toplumuna kendi ebeveynlerinden daha iyi uyum sağlamış bir kuşak gözlemlenebilmektedir. Mortan ve Sarfati'nin aktardığı üzere Almanya'da yaşayan üçüncü ve hatta dördüncü kuşak, göçmenler çok kültürlülük çerçevesinde kendilerini çoğul kimliklerle tanımlamaya başlamışlardır. Bu bakımdan, "Türkiyeliyim diyenler yüzde 2, Avrupalı-Türkiye'li kimliğini kullananlar yüzde 63'tür. Üçte biri cevaplarını Almanca olarak verir" (Mortan vd. 2011: 70). Üçüncü kuşağın bütünleşme süreciyle beraber Almanya'nın göç politikalarında da, özellikle 2000'li yıllarla beraber, büyük değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda ülkeye giriş de vatandaşlık hakkı elde etme de zorlaştırılmıştır. Tüm bu yaşananlara rağmen Almanya'daki ilk uyum zirvesi ancak 2006 yılında yapılmıştır. Bu noktada Solaker'in tespiti önem kazanmaktadır:

Aslında kaderleri hiç bir zaman kendi haline bırakılmayan Türkler, kimi zaman yönetilmişler, gözlem altında tutulmuşlar, hatta sınıflandırılmışlardır. Ayrıca zamanın ihtiyacına ve amacına bağlı olarak suistimal edilmişler, yönlendirilmişler ve uygun görüldüğünde kendi hallerine bırakılmışlardır. (2017: 415)

Bu nedenle göçmenlerde kuşakla beraber değişen tutuma ve de bütünleşme söylemlerine ve Türk göçünün yarım asırlık geçmişine rağmen Almanya'daki Türk nüfusu halen hem Türkiye hem de Almanya açısından bir problem olarak kendini göstermeye devam etmektedir. Sonu gelmeyen uyum ve bütünleşme tartışmaları içerisinde ırkçılık da Almanya'daki Türklerin halen farklı boyutlarıyla yüzleşmeleri gereken bir gerçek olarak varlığını sürdürmektedir.

Anavatana Dönüş

İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olan Batı Hint Adaları'ndan ilk göç dalgası da 22 Haziran 1948 tarihinde *Empire Windrush* isimli gemiyle Birleşik Krallık'a ayak basan işçiler ile başlamıştır. Castles ve Miller'in "Kolonyal işçiler" (2008: 101) diye tanımladığı bu grup, eski koloni ve İngiliz Milletler Topluluğunun bir üyesi olarak, savaştan ekonomik olarak yara almış olan Birleşik Krallık'a, yani anavatanlarına, yardım etmek amacıyla ülkeye giriş yapmışlardır. Her ne kadar bu grup için 'göçmen' ve 'göçmek' kelimeleri sözlü olarak ve de yazılı kaynaklarda kullanılsa da Batı Hint Adaları'ndan gelen siyahiler aslında kendi anavatanlarına geliyorlardı çünkü İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olarak Britanya pasaportuna sahiptiler. Hawkins ve Morgan'ın da belirttiği üzere, "1948 İngiliz Uyruk Yasası Batı Hint Adaları'ndan Britanya'ya girişlerini yasal hak olarak belirledi [...]"¹ (2004: 22). Kendini hem Birleşik Krallık'ın hem de İngiliz kültürünün bir parçası gören 'göçmenler,' Beyaz İngilizlerin arasında yepyeni bir kimlikle karşılaşmışlar ve Siyahi Britanyalı olarak adlandırılmışlardır. Politik statülerine, aldıkları İngiliz eğitime ve de aşına oldukları İngiliz kültürüne rağmen beyazların gözünde ayrımcılığa uğramalarına engel olamamıştır. Daha da önemlisi Siyahi Britanyalı ismi yalnızca Batı Hint Adaları'ndan gelen siyahiler için değil, beyaz olmayan diğer tüm etnik ve ırklara mensup kişileri kapsar şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Siyahi Britanyalılık Birleşik Krallık'taki başta İngiliz Milletler Topluluğundan olmak üzere gelen tüm göçmenleri kapsayacak ve de göçmenlerin politik, ekonomik ve de sosyal konumlarını içerecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Julios göçmenlerin çizdiği ortak resmi şu şekilde belirtir: "İngiliz Milletler Topluluğu'ndan gelen göçmenler belli ortak özellikleri paylaşır göründüler: genel olarak fakirdiler, genellikle vasıfsızdılar ve belirli ölçülerde beyaz ırka ait değillerdi" (2008: 80).

Geneli eğitilmiş ve meslek sahibi olmalarına rağmen, İngilizler tarafından dışlanan Siyahi Britanyalılar, istenmeyen diye tabir edilen fiziksel güce dayalı alt kademe işlerde çalıştırılmışlardır. İlk gelen göçmenler Fryer tarafından şu şekilde betimlenir:

Batı Hint Adalı göçmenlerin çoğunluğu yirmili yaşlarındaydı. Britanya'ya sağlayacakları çok şeyleri vardı. Aslında dört erkekten biri ve de kadınların yarısı el ile çalışan işçiler değildi. Ve de neredeyse erkeklerin yarısı (yüzde 46) ve de kadınların çeyreğinden fazlası (yüzde 27) teknik bilgisi olan usta işçilerdi. (2010: 374)

Bununla beraber, İngiliz toplumundan da soyutlaştırılmış ve sistematik bir ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır. Öncelikle barınma problemi yaşayan göçmenler, kıt kanaat geçinirken bir de geride bıraktıkları ailelerine maddi yardım sağlama derdine düşmüşlerdir. Maddi manevi yaşanan sıkıntılara rağmen, geride bırakmak zorunda kaldıkları eşlerine ve de çocuklarına daha iyi bir gelecek umuduyla aile birleşimi en önemli hedeflerden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda Birleşik Krallık'a göç dalgalar halinde devam etmiştir. Fryer özellikle Batı Hint Adaları'ndan gelen göçmenlerin sayını şu şekilde belirtir:

1950 yılında birkaç yüz geldiler, 1951 yılında bu sayı 1000 idi, 1952'de 2000 ve 1953 yılında bir 2000 daha. Takip eden dört yılda, yerleşmiş olanların eşleri ve çocukları da dâhil, çok sayıda göçmen ülkeye ayakbastı: 1954'te 24,000; 1956'da 26,000; 1957'de 22,000; 1958'de 16,000. *Empire Windrush* gemisinden on yıl sonra İkinci Dünya Savaşı sonu itibariyle Birleşik Krallık'a gelen 125,000 Batı Hint Adalı vardı. (2010: 372)

Hızla artan Siyahi Britanyalıların sayısı toplumdaki ayrımcılığın ve de ırkçılığın da aynı oranda artmasına neden olmuştur. Özellikler polis teşkilatında ve de adalet sistemindeki ayrımcılık Siyahi Britanyalıları rahatsız etmiştir. Bununla beraber işlenen ırk cinayetleri de göz ardı edilen ırkçılıkla ilgi sıkıntıları tüm çarpıcılığı ile ortaya koymuştur. Özellikle 1958 yılında Nottingham ve Notting Hill'deki Siyahi Britanyalıların toplumdaki ırkçılığa ve de polis teşkilatının ayrımcı tutumuna karşı gerçekleştirdiği ayaklanmalar ülkedeki ırk sorunun varlığını açıkça ortaya koymuştur. Bu ayaklanmalar aynı zamanda hükümetin eski kolonilerden oluşan göç dalgasını sınırlandırma kararlarını da tetiklemiştir:

1971 yılı öncesinde İngiliz Milletler Topluluğu'nun üyeleri olarak gelen göçmenler bütün haklardan (seçme seçilme hakkı dâhil) yararlanıyorlardı. Bu durum, 1971 tarihli Göçmen Kanunu ve 1981 tarihli İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle değişti; 1971 yılı sonrasında İngiliz Milletler Topluluğu'ndan gelen göçmenler, diğer ülkelere gelen göçmenlerle aynı statüye sahiptiler. (Castles vd. 2008: 336)

Bu bağlamda 1970'ler ve de 1980'ler, Britanyalıların sorunu çözme adına hem göçmen yasalarını daha sıkılaştırarak değiştirme hem de hali hazırda yasal olarak ülkede bulunan siyahilerle beyaz vatandaşların arasındaki ayrımcılığı kaldırma çabalarının ortaya konduğu yıllar olmuştur.

Göçmenlerin topluma uyumu konusunda en büyük sıkıntı eğitim konusunda yaşanmıştır. İrkçılığa uğrayan Siyahi Britanyalılar eğitimdeki eşitsizlikten dolayı önyargılı olarak başarısız görülmüşlerdir. Bu önyargı siyahi vatandaşların akademik olarak başarı göstermekten çok toplum için tehlike oluşturduğu yargısını topluma yerleştirmiştir. Önyargılardan doğan basmakalıp kimlik anlayışına dair Alibhai-Brown şu yorumu yapar: “Siyahi Britanyalılar yalnızca haydut, yavaş öğrenen, tecavüzcü, iğrenç alt sınıfın bir parçası, ırkçılık karşıtı ‘haydut ve saldırgan’, uyuşturucu satıcısı, sapık, sporcu ve iyi şarkıcı olabilirler” (2001: 139). Çok kültürlülüğü ön planda tutan ve de ülkenin koloni geçmişini kabullenip aktaran bir eğitim anlayışı benimsenmesi gerekliliği ancak 1980’lerden sonra öngörülmüştür. Büyük umutlarla gelen birinci kuşak göçmenler karşılaştıkları ırkçılık ile sarsılmışlar ve de bir gün geri dönme umudu ile geldikleri topraklarla bağlarını koparmadan yaşamışlardır. İkinci kuşak göçmenler ki bu kuşağı birinci kuşağın sonradan yanlarına aldırıldığı çocukları ve de orada doğan çocukları olarak gruplandırılabiliriz, toplumda siyahilere karşı olan eğitimden adalete ayrımcılık ile hayatlarının her noktasında başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Bununla beraber üçüncü kuşak diye adlandırabileceğimiz grup toplumdaki siyasi ve sosyal gelişmelerle beraber siyahi göçmen gibi sınırlandırıcı tanımları reddedip çok kültürlülüğün bir göstergesi olarak kendilerine daha çoğulcu bir kimlik benimseme yoluna gitmişlerdir. Bu da hem İngiliz toplumunun hem de Siyahi Britanyalılarının belirli bir ölçüde uyum sorununu aşabildiklerini göstermektedir. Tabii ki Birleşik Krallık’taki eski kolonilerden gelen siyahi göçmenlerle alevlenen ırk ve ayrımcılık konuları günümüzde de Asya kıtasından gelen göçmenler ve de 11 Eylül sonrasıyla beraber Müslüman göçmenler üzerinden halen devam etmektedir.

Kültürlerarası Kavram: Göçmenlik

Karşılaştırmalı olarak incelendiğinde iki farklı kültürden iki farklı ülkeye göçmüş olsalar bile Almanya’ya giden Türkler ile Birleşik Krallık’a giden siyahiler arasında göç olgusu açısından birçok ortak nokta gözlemek mümkündür. Bunların başında konuk ülkenin söz konusu ‘misafirlere’ tavrı ele alınabilir. Bu açıdan ayrımcılık ve de ırkçılık her iki göçmen toplumunun yaşadığı ortak bir problemdir. Toplumda istenmeyen grup olmak ev sahibi toplum tarafından sürekli olarak dışlanmak anlamına gelir. Bu da kendini

eğitim, iş olanakları, adalet gibi açılardan kendi gösterir. Hem Türkler hem de siyahiler esas toplum tarafından şehrin dışına itilerek yoksul mahallelere mecbur bırakılmışlardır. Eğitim sisteminin getirdiği adaletsiz yaklaşım her iki göçmen grubun akademik olarak başarısız görünmesine ve böylelikle toplumun şekillenmesine yardımcı olacak konumlara gelmelerine imkân vermemiştir. Ve yine her iki göçmen topluluğu, kısaca örneklendirilmeye çalışıldığı üzere, çeşitli şekillerde ve şiddet düzeyinde ırkçılığa maruz kalmışlardır. Tüm bunların yanı sıra her iki göçmen topluluğundaki kuşaklar arası farklılıklar da benzer bir yapı göstermektedir. Birinci, ikinci ve üçüncü kuşak ayrımı ve bu kuşakların belli başlı özellikleri farklı kültür özelliklerine sahip olsalar da hem Almanya'daki Türkler hem de Birleşik Krallık'taki Siyahi Britanyalılar için paralellik göstermektedir. Tüm bu ortak noktalar, kültürlerarası farklılıkları göz önünde bulundurmaksızın ortak bir göçmen kimliği çizmede etkili olabilir.

Tüm bu benzerliklerin yanı sıra Türk göçmenlerle Batı Hint Adaları'ndan gelen göçmenler arasında önemli bir fark da bulunmaktadır. Ayrı dil, din ve kültürden gelen Türkler, Alman toplumu tarafından farklılıkları göz önüne alınarak uzun süre toplumda dışlanmışlardır. Yaşanan ayrımcılık ve ırkçılık her zaman için Türk göçmenleri Almanlardan farklı kılan dile, dine ve kültüre bağlanmıştır. Bu farklılıklar bir noktaya kadar Türklere uygulanan ayrımcılığın ve ırkçılığın nedenleri olarak görülebilir. Birleşik Krallık'a baktığımızda ise çok farklı bir durumla karşılaşırız. Ayrımcılık ve ırkçılık açısından aynı kaderi paylaşan Siyahi Britanyalılar, Türklere farklı olarak göç ettikleri ülkenin dilini, dinini ve kültürünü paylaşmaktaydılar. İngilizce konuşan, İngiliz eğitim sisteminden gelen İngiliz Kraliyet ailesine bağlı olan Siyahi Britanyalılar, tüm bunlara rağmen Birleşik Krallık'ta ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüler. Bu noktada her iki göçmen grubunu farklı kılan renkleridir yani beyaz değil, siyah oluşlarıdır. İki göçmen toplum arasındaki bu temel farklılık bir yandan da verilen ırkçılık tanımını örnekler niteliktedir: “[İrkçilik] toplumsal grupların diğer grupları görünür veya kültürel işaretler temelinde farklı ve aşağı statüde sınıflandırma işlemi olarak tanımlanabilir” (Castles vd. 2008: 48).

Nezihe Meriç ve Göçmenlik

Almanya'ya misafir işçi olarak giden Türklerin yaşadıkları hem Alman hem de Türk yazarlar tarafından her iki toplumun edebiyatına konu olmuştur.

Öyle ki farklı toplumlarda farklı terimler kullanılsa da göçmen edebiyatı diye genel olarak adlandırabileceğimiz farklı bir edebiyat alanının da ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Almanya'da 'göç edebiyatı' olarak geçen yazın türü Birleşik Krallık'ta 'Black British Writing' (Siyahi Britanyalı Yazını) olarak adlandırılmaktadır. Göçmen edebiyatı, konu ve kavramlardan öte başlıca göçmen yazarların eserlerini gruplandırmak için kullanılmıştır. Fakat bu terim beraberinde bu yazarları ulusal edebiyattan ayırıştırma, dışlama amacı da gütmüştür. Bu durum birinci kuşak için geçerli olsa da, değişen sosyal ve kültürel koşullar ikinci ve üçüncü kuşak göçmen yazarların zaman içerisinde ulusal yazının bir parçası olarak görülmesini sağlamıştır. Göçmen edebiyatı incelendiğinde özellikle roman alanında göç olgusu önemli bir tema olarak karşımıza çıkar.² Bu bağlamda Feridun Zaimoğlu Alman edebiyatının kabul görmüş bir ismi olarak göçmenlere ve sorunlarına eserlerinde yer verir. Nezihe Meriç ise göçmen sorununu roman türünden ziyade yazdığı tiyatro oyununda ele alır. Meriç'i *Sevdican* oyununa götüren yolculuğu Erenci şu şekilde dile getiriyor: "TSİP'in düzenlediği bir geziyle 1981'de Sovyetler Birliği'ne, elli dört kişilik bir grupla gider. Uğruna hüküm giydiği Nazım Hikmet'in mezarını da görür. 1982'de eşi Salim Şengil'le, Almanya yolculuğuna çıkar ve oradan İngiltere'ye geçerler" (2011: 28). Almanya deneyiminden çok etkilenen Meriç, Türk kadın göçmenlerin hikâyelerini yansıttığı oyununu yazar.

Göç etmek zorunda kalan insanların duygu ve düşüncelerini anlatan oyunu yazmak yazarı çok heyecanlandırır, ağır bir spazm geçirir. Yazar bu oyun için incelemeler yapmak ve gözlemlerde bulunmak amacıyla bir kere daha Almanya'ya gider. 1985 yılında Almanca ve Türkçe olarak oynanan *Sevdican*, hem Almanlar, hem de Türkler arasında büyük bir ilgi ve övgü görür, üç yıl temsili sürer. (Erenci 2011: 28)

Sevdican oyununu özel kılan noktalardan biri de, Erenci'nin de belirttiği üzere, hem Almanya'da hem de Türkiye'de yakaladığı başarıdır. Oyunun başında verilen bilgiye göre de, *Sevdican*:

1984 yılında Almanya'nın Vestfalya Eyalet Tiyatrosu (Wastfalisches Landestheater, WLT) tarafından sahnelenmiş, dünya galası Hamm-Leverkusen-Remscheid belediyeleri ile Wuppertal ve Gutersloh kentleri kültür sekreterliğinin ortak etkinliği olarak Hamm kentinde yapılmıştır. 1984'te İstanbul Festivali'ne katılmış, 1988'e kadar Almanya'nın çeşitli kentlerinde turne yapmıştır. (Meriç 2003: 111)

Tüm bunlar oyun yazarı olarak Nezihe Meriç'e dikkat çekse de oyunda işlenen göç temasının oyunun başarısındaki payı da büyüktür.

İki bölümden oluşan *Sevdican* oyununda beş adet kadın karakter ve bir kadın anlatıcı bulunmaktadır. Göç olgusunu ele almayı hedef alan oyundaki karakter seçimini oyunun başında Meriç şöyle açıklar: “Geride kalan. Gidip yenilen. Gidip kazandığını sanan. Gidip kaybolan. Gidip hayvana yakın bir duyarsızlıkla ya da insani değerler karmaşası içinde yaşamını sürdüren” (2003: 113). Meriç'in anlatımını Hilmioglu şu şekilde belirtir: “Sevdican'da ise yaşananlar kronolojik olarak nakledilir. Eserde, ortak noktaları Almanya olan beş kadının birbirinden bağımsız geçmişleri özetlenir. Hayat hikâyeleri, maziye dönülerek yaşanan zamana kadar kronolojik bir biçimde anlatılır” (2004: 169). Bu bağlamda, çok yaşlı olan birinci kadın verimli toprakları bırakıp gurbet ellere giden çocuklarını anlayamayan eski kuşağı temsil eder. Çocuklarını Almanya'ya gönderen yaşlı kadın gelenlerden duyduğu kadarıyla evlatlarına uygulanan ayrımcılıktan şikâyet eder:

Derler ki, bizim o güzel, yiğit oğullarımızı sevmezlermiş gittikleri yerlerde. Aboooooo! O kara gözlerini, o kara bıyıklarını! İşe almak için bizim güzel oğulları, ata bakar gibi dişlerini açıp bakmışlar. [...] Namuslarına dokunmuş oğullarımın, ama dönülmez yollara gitmişlermiş bir kere. [...] Töbe töbe, Müslüman diye kızarlarmış. (2003: 120)

Birinci kadın bu durumu anlamlandıramamakla çaresizlik arasında gidip gelir. Çocuklarının Almanya'daki durumlarına üzülür fakat elinden bir şey gelmemektedir. Çaresizliğin bir diğer boyutu olarak gidenlerin nasıl değiştiğini de ifade eder: “Kim bunlar kız? Abooooo, hangi dünyanın adamları? Bizi bir tanırılar sanki, bir tanımazlar” (2003: 121). Bu bağlamda birinci kadın oyunda geride kalanın çaresizliğini dile getirme sorumluluğunu üstlenir.

Üç çocuklu bir anne olan ikinci kadın Türkiye'de ekonomik sıkıntılar içinde evini çekip çevirmeye çalışan fedakâr bir annedir. Bir yandan evde dikiş dikip ailesine destek olmaya çalışan ikinci kadın, kumar oynayan kocasının işten çıkarılmasının ardından bir de kocasının metresinin olduğunu öğrenir. Çareyi çocuklarını annesine bırakıp Almanya'ya gitmekte bulur. İkinci kadına göre Almanya'da “[ç]alıştın mı kazanıyorsun. Orada paraları kazanıp geliyorsun. Hayatını kurtarıyorsun” (2003: 126). İkinci kadın da “[...]”

Mark biriktiririm. Dönüşte bir daire alırım. Artanı bankaya koyarım. Belki bir dükkân bile alırım” (2003: 127) ümitleriyle Almanya’ya gider. Almanca öğrenir, çok sıkı çalışır fakat beş yıl sonra acı gerçekle yüz yüze gelir. Annesi hastalanınca Türkiye’ye dönmek ister fakat izin vermezler. “Ben çoktan ölmüşüm” (2003: 128) diyerek çilesini özetler ikinci kadın.

Bir Alman ile evli olan üçüncü kadın Türk göçüne bambaşka bir açıdan bakar oyunda. Türk göçmenlere kıyasla eşi sayesinde lüks içinde yaşayan bu kadın Türk göçmenleri küçümser. Söylenmeye “[t]embel bu adamlar bir defa” (2003: 129) diye başlayan üçüncü kadın, Türk göçmenleri uygar olmamakla ve de şehir hayatına ayak uyduramamakla suçlar. Türkler için “[n]e yapıp yapıp bunları geldikleri yere, köylerine yollamalı” (2003: 130) diyen üçüncü kadın, bir yandan da kendi Türk kimliğini bastırmaya çalışır. Uyumdan ziyade asimilasyon örneği gösterir bir anlamda: “Hani ben de pastırmaya falan bayılırım, ama yemiyorum. Ne olur canım, ölmem ya! Zaten burada eti öyle çeşitlere sokmuşlar ki, aman yarabbi, neler yok, neler yok!” (2003: 130) Almanya’da olmanın keyfini çıkararak bir özentili karakter imajı çizer aslında. Almanya’daki göçmenlerin aksine Türkiye’ye tatil için geldiğini anlatır. Bir yandan da üçüncü kadının son sözleriyle kültürler ve vatanlar arası yaşadığı ikilem gözler önüne serilir: “Memleketi özleyiveriyorum. Başlıyorum anlatmaya. Ama, ah! Oraya gidince de Almanya burnumda tütüyor. Oooooof of! Yuvarlanıp gidiyoruz işte” (2003: 132).

Meriç dördüncü kadın üzerinden farklı bir kadın trajedisini aktarır. Kolej mezunu, beş dil bilen dördüncü kadının çilesi de profesörün oğluluyla zorla evlendirilmesi ile başlar. İktidarsız olan kocası nedeniyle sıkıntılı bir evlilik geçiren dördüncü kadın, bir yandan da profesörün evindeki sohbetlerde kendini eğitir. Giderek mutsuzluğa sürüklenen kadını akrabaları kocasını ve evini terk etmesi üzerine Almanya’ya yollar. Dördüncü kadın Almanya’daki düzenin içinde de sıkıntı çeker: “Yapamadım. Daha yirmi bir yaşındaydım. Küçüktüm. Yapayalnızdım” (2003: 136). Gençliği ve güzelliği dördüncü kadını başka bir dramın içine sürükler. İçine düştüğü hayat tarzında çok para kazanır ama onun için bir şeyler hep eksik alır. “İnsanca yaşamak nasıl bir şeydir bilemiyorum” (2003: 138) dediği dördüncü kadının dindiremediği acısıdır aslında.

Oyundaki bir diğer cefakâr kadın da beşinci kadındır. On iki yaşından otuzuna kadar yatalak annesine bakan beşinci kadın ne çocukluğunu ne de gençliğini

yaşayamadan üvey annesinin de evden kovmasıyla evlenir. Kendi yuvasında mutluluğu tatmaya başlamışken kocasının trafik kazasında ölmesi hayatı yeniden zorlaştırır. Kocasının maaşını bir türlü bağlatamayan beşinci kadın, çareyi Almanya'ya gitmekte bulur. On iki yıl televizyon fabrikasında çalışan beşinci kadın yaşadıklarını şu şekilde aktarır: “On iki yıl iğne deliğinden deve geçirdim. Dayandım. Dayan, dedim. Başka çarem yoktu. Dayandım” (2003: 142). Sonrası beşinci kadın için aslında bir başarı öyküsüdür çünkü Türkiye'ye döner ve biriktirdikleriyle bir daire alır. Çocuklarını evlendirir ve artık kendi bir 'oh' çeker. Fakat bu sefer de Türkiye'de ayrımcılık ile baş etmek zorunda kalır. En başta da oğlunun kaynanası gelir. Bu durumu “[b] en onların ailesine layık değilmişim” (142) diye ifade eden beşinci kadın, devamında aileden gelen mevki ve zenginliklerine karşı başta kendi olmak üzere hayat ile mücadele edenleri örnek göstererek bu anlayış karşısında ayrı bir savaş verir. İşçi olduğu için etrafı tarafından aşağılanırken bir de sağlık sorunlarıyla baş etmek zorunda kalır. Yaşadığı tüm sıkıntıları doktorun da şaşırmasından anlaşılabilceği üzere sağlığı ile ödemektedir: “Aman Hanım, ne yaptın bu vücudu sen? Nasıl kullandın bu vücudu böyle?” (144). Her şeye rağmen, “N'apalım, canımız içimizde sağ oldukça bu dünya böyle döndükçe bu akıl bende oldukça umut kesilmez!” (2003: 144) diyerek bir insan, kadın ve göçmen olarak gücünü ve de kararlılığını belirtir. Meriç tüm bu kadın karakterler üzerinden bir nevi göçün anatomisini çıkarır.

İkinci Kuşağın Temsilcilerinden SuAndi

Empire Windrush gemisi Birleşik Krallık'a geldiğinde yalnızca eski kolonilerden gelen göçmenleri değil aynı zamanda edebi isimleri de ana yurda taşımıştır. Siyahi Britanyalı yazarlar ilk kuşak ile beraber edebi varlıklarını göstermeye başlamışlardır. İlk kuşağı temsil eden bu isimler yine temsil ettikleri ilk kuşağın problemlerine kendi kalemlerinden aktarmaya başladılar. Fakat özellikle iki kimlik arasında sıkışan ikinci kuşak isimler hem edebiyata hem de tiyatroya 1980'ler itibari ile çok önemli katkılarda bulundular. İngiliz bir anne ile Nijeryalı bir babadan Manchester'da doğan SuAndi de bu isimler arasında sayılabilir. Kendisini şair, yazar, yönetmen ve sanatçı gibi çeşitli kimliklerde tanımlayabileceğimiz SuAndi Siyahi Britanyalı olarak katkılarından dolayı çok çeşitli ödüllere layık görülmüştür. SuAndi'nin yaşadıklarından etkilenerek yazdığı *M'nin Hikâyesi (The Story of M)* merkezine M isimli kadın karakteri alan tek kişilik bir oyundur. Oyun bir hastane odasında açılır ve karakterin ilk sözleri ile M'nin kanser

hastası olduğunu öğreniriz. Hastanede ameliyata hazırlandığı her sahnede ise karakterin geçmişine yolculuk yapar hayat hikâyesini dinleriz. M karakteri İkinci Dünya Savaşı sırasında çamaşırhanede çalışmasından ilk evliliğine, oğluyla sokakta kalıp kilisenin yetimhanesine sığınmasına, kendi anne babasını nasıl kaybettiğine hayatını seyirciye aktarır. Hastanedeki bir sonraki sahnede kızının doğumundan bahseder. Denizci olan ikinci kocasından da memnun olmamasına rağmen M için kocasına dair en önemli şey kızıdır. Özel hayatındaki sıkıntıların dışında savaş sonrasında ortaya çıkan ayrımcılığa ve ırkçılığa da değinir. Bu bağlamda kızının kendi yaşadığını yaşamaması için aldığı önlemlerden söz eder. Kızını kimsenin küçümsememesi için M'nin en çok dikkat ettiği dış görünüştür. Bunun için de hem evini hem de kızının üstünü her daim temiz tutar. Fakat M'nin tüm çabalarına rağmen hayatta hem ekonomik olarak zorlanır hem de toplumdaki ayrımcılığın altında çocuklarıyla beraber ezilmeye her aşamada devam eder. Bunun örneği olarak M yeni taşındıkları evde yaşadıklarını aktarır. Yıkadığı perdelerini asarken ağaç budayan yan komşularının o taraftaki dalları kesmeyelim çünkü o evde oturan zencileri görmek istemiyorum dediklerini duyar (2010: 764). Bir diğer olayda M kızını dans okulundan sonra bir gösteri için seçmeye götürünce yaşanır. Siyahi olduğu için diğer dansçılara uyum sağlayamadığı gerekçesi ile geri çevrilen kızına nasıl moral vermeye çalıştığını belirtir. M'ye göre kızı aynı zamanda tüm siyahileri temsil ettiği için boynunu hiç bükmemeli ve kendiyse her zaman gurur duymalıydı. Son sahneye geldiğimizde M karakterini oynayan SuAndi sahnenin önüne doğru üzerindeki hastane giysilerini çıkararak gelir ve annesinin ölüm evrakını okur. Hayat hikâyesini dinlediğimiz M karakterini bu sefer de SuAndi tanıtır. SuAndi M'nin hikâyesini dinlerken bilmediğimiz çok önemli bir gerçeği açıklar. Annesi aslında İrlanda asıllı Liverpool'lu beyaz bir kadındır. Kendi beyaz olan bu kadın, melez çocukları nedeniyle diğer siyahiler gibi toplumda ayrımcılığa ve ırkçılığa uğramıştır. M'nin hikâyesinde anlatılan tüm ayrımcılığa ve de ırkçılığa rağmen, SuAndi sahnede kendinden emin bir şekilde durur. Hem kendi kimliğini, siyahi bir kadın olarak, melez bir kadın olarak ve en önemlisi hem Nijeryalı babasıyla hem de İrlanda asıllı annesiyle gurur duyan bir kız evlat olarak, hem de ailesinin kimliklerini izleyiciye açıklar. Ve şu satırlar ile bitirir: “Bu M'nin hikâyesiydi. Margaret'ın M'si, Annenin (Mother) M'si, ve şimdi benim (Me) için M. Ve benim ismim SuAndi” (2010: 769). Aston'nun da belirttiği üzere sahnede izlenen ırkçılık sorununun bir örneğidir: “Kızının hatırladığı ve anlattığı kadarıyla

Margaret'in özel, kişisel anılarının oyunlaştırılması 'görünmeyen' yirminci yüzyıl ırk, cinsiyet ve sınıf ilişkileri tarihini ortaya döker ki burada anneye ait 'beyaz' vücut ırkça damgalanır" (145). Böylelikle oyunda ırki kimliğini bilmediğimiz karakterin çektikleri SuAndi'nin belirttiği ince bir detayla çok daha trajik bir hal alır.

Almanya'dan İngiltere'ye Sahnede Göçmenlik

Nezihe Meriç'in ve SuAndi'nin oyunlarını incelediğimizde hem teknik hem de tematik açıdan benzerlikler gözlemlenebilmektedir. Teknik açıdan bakıldığında her iki oyunun da tek kişilik oyun olduğu belirtilebilir. Bir sanatçı olarak *M'nin Hikayesi*'ni SuAndi hem yazmış hem de oynamıştır. Hilmioglu'nun da ifade ettiği gibi Meriç'in oyunu "[...] Sevdican'da bütün kadınları kılıktan kılığa, karakterden karaktere giren tek oyuncu canlandırır" (2004: 170). Her iki oyunda da oyuncu seyirciye hitap eder şekilde konuşur. Seyirci ile oyuncu arasındaki bu ilişki bir yandan seyircinin anlatılan hikâyeyi daha dikkatli takip etmesini sağlarken bir yandan da direkt hitap şekli seyirciye anlatılanın bir anlamda seyircinin de hikâyesi olduğu izlenimini vermektedir. Bu amaçla her iki oyunda anlatıcının seyirciye direkt hitabı ile biter. *Sevdican* oyunun sonunda kadın oyuncu anlatıcı olarak son kez sahneye gelir ve oyunun şu sözleriyle bitirir: "Düş mü bu? Düş mü gerçek mi? Oradasınız görüyorum. Acıya tuz bastım. Gördünüz. Beni anladınız! İşte bu beni göndiren. Anlaşabiliriz. Bunu ta içimde duyuyorum" (145). Bir anlamda oyunu sonlandırırken anlatıcı seyirciye bir görev atfeder. Aynı durum SuAndi'nin oyununda da gözlemlenebilir. SuAndi'nin anlatıcı olarak kendi kimliğine bürünmesi ve bu kimliği seyirciye açıklaması oyunda anlatılan ayrımcılık ve ırkçılığın seyirci tarafından yeniden irdelenmesi gerektiği sorunluluğunu seyirciye yükler.

Sahnede tek oyuncunun varlığı aynı zamanda oyunların konularının ve mesajlarının daha genel olarak algılanmasını da sağlamaktadır. Yani sahnede oyuncu bir kimliği ya da kişiyi temsil etmekten çok bir aracı olarak bulunur. Her iki oyundaki oyuncular, herhangi birinin başına gelmiş ya da gelebilecek olayları aktaran bir aracıdır. Nezihe Meriç'in oyununa baktığımızda tek oyuncu anlatıcı ile beraber altı farklı kadını canlandırır. Farklı yaş ve sosyal gruplardan gelen kadınlar bir kadın oyuncu üzerinden Almanya'ya göç teması etrafında birleşirler. SuAndi'nin oyununda da karakterin gerçek kimliğini bilmeyiz. Hayat hikâyesini öğrendiğimiz sahnedeki kadın her hangi bir kadın olabilir. Her iki yazarın karakter isim tercihleri de bu fikri desteklemektedir.

Meriç'in oyununda karakterler özel isimlerden ziyade numara ile belirtilir. Fatma nine değil birinci kadındır ya da Nebahat Hanım değil ikinci kadındır. *Sevdican*'da anlatılan hikâye, o ya da bu kişiden ziyade, Almanya'ya göçün acısının ve sıkıntısının her kadının yaşadığı şekilde anlatılan hikâyesidir. Yine *SuAndi* de karakterinin kimliğini belirtme konusunda ihtiyatlı davranır. Oyunun başlığından anlaşılabilceği üzere *SuAndi* tek bir karaktere odaklansa da, bu karakterine bir isim vermeyerek bir genellemeye gider. Oyunun sonuna kadar da izleyici isim konusunda bilgilendirilmez. Bu durumda izleyici bir kişinin hayatını değil bir anlamda daha genelleştirilmiş bir sorunu, ayrımcılığı ve ırkçılığı toplumda genel olarak var olduğu şekliyle izlemektedir. Oyunun sonunda *SuAndi* anlatılan hikâyenin annesinin hikâyesi olduğunu belirtir. Başlıktaki "M" harfi annesinin isminin, "Margaret," baş harfidir. Fakat aynı zamanda, *SuAndi*'nin de oyunda belirttiği üzere, anne anlamına gelen "mother" kelimesinin de baş harfidir. Anne kavramı bir kez daha dikkati özel bir kişiden genel bir kavrama çeker. Anlatılan hikâye, özel olarak *SuAndi*'nin annesinin başına gelenlerden çok melez çocukları olan ırklar arası ilişkileri olan tüm annelerin yaşadıklarının hikâyesidir aynı zamanda. Hatta o ya da bu nedenle toplumda ayrımcılığa ve de ırkçılığa maruz kalan her annenin hikâyesidir. *SuAndi* başlıktaki "M" harfini son olarak da kendi ile ilişkilendirir çünkü bu harf İngilizcede ben zamiri olan "me"nin de baş harfidir aynı zamanda. Böylelikle *SuAndi* oyunda anlatılan anılar ve acılarla ilgili kuşaklar arası bir bağ da kurmuş olur. *SuAndi* oyun sonunda oynadığı anne karakterinden hikâyesi anlatılan kıza, yani kendine, bir dönüşüm geçirerek anlatılan sıkıntıların devamlılığına ve de etkilerine dikkat çeker. Meriç'in farklı yaş gruplarını kapsayan anlatımı gibi *SuAndi*'nin anlatımı da bir kuşaktan bir kuşağa geçerek devam eder. Bu açıdan değerlendirildiğinde *SuAndi*'nin de genel bir kadın figürü çizdiğini ve herhangi bir kadının diğer birçok kadın tarafından paylaşılan hikâyesini anlattığı söylenebilir. Anlattığı hikâyeye bir röportajında *SuAndi* şu şekilde dikkat çeker:

Sıradan hikâyeler en iyi hikâyelerdir. Biz İngiltere'de yabancılarla iletişim kurmada pek iyi değiliz fakat trende o hikâyeleri birebir yaşayanlardan duyduğunuz o konuşma en inanılmaz hayat hikâyelerini duyduğunuz konuşmadır ki bu hikâyeler tarih kitaplarında yazılmaz çünkü tarih erkeğin hikâyesidir. Kadınıki değil. Bizim hikâyemiz değildir. Bu yüzden dünyayı döndüren sıradan hikâyelerdir. (Marks 2017'den)

Bu bağlamda *M'nin Hikâyesi* de, *Sevdican*'nın kadın karakterleri de dünyayı döndüren “bizim” hikâyelerimizi anlatır. Her iki oyunda da sahnedeki kadınlar tüm kadınları temsil ederek kadınlığın hikâyesini anlatır. *Sevdican*'da anlatıcı kadın da sözleriyle bunu destekler: “O zaman ben, şimdi sizlere, yıllardır içimde biriktirdiğim, acısını taşıdığım, benden birer parça olan insanları, bazılarını, anlatarak kendimi tanıtayım. Bir uzun hikâyedir bu!” (2003: 118). M de, *Sevdican*'daki kadınlar da kadınların ve de bizlerin acısını uzun uzun anlatırlar.

Her iki oyuna tematik açıdan baktığımızda anlatılan benzer acılar ve hikâyeler gözlemlenebilir. Oyunlar göç ve göçün sonucu olarak toplumda yaşanabilecek ayrımcılığı ve ırkçılığı ele alır. En önemli unsur da her iki oyunun bu konuya kadın bakış açısı getirmesidir. Kadınlık ve annelik halleri göçün ve ayrımcılığın ele alınışında önemli bir bakış açısıdır. Aktardığı hayat hikâyesine bakarak M'nin çocuklarına hem anne hem de baba olmak zorunda kalan güçlü bir anne olduğu anlaşılmaktadır. Meriç'in kadınları da benzer bir görüntü çizmektedir. Özellikle ikinci ve beşinci kadın M gibi hayatta tek başlarına kalıp çocuklarına sahip çıkmak zorunda kalan kadınlardır. M siyahi çocukları toplum tarafından önyargularıyla değerlendirilmesinler diye çabalayan bir annedir. M kızının okul gömleklerinin yakasına haftanın günlerini işler ki herkesin kızına her gün temiz gömlek giydirdiğinden emin olsun ister. İkinci kadın ise hayırsız kocasını bırakıp çocuklarına bakabilmenin yolunu Almanya'ya gitmekte bulur. Çocuklarını bırakmak pahasına gider dil öğrenir ve ailesi için çalışmaya kendisini adar. Yine hem anne hem nine olan birinci kadın da kendi yavrularına yapılan ayrımcılığa dayanamaz. Birinci kadın “[d]oğanda da bir, ölede de insan dediğin” (2003: 120) dese de tüm karakterler öyle ya da böyle ayrımcılığa maruz kalırlar. Bir yandan da bu benzerlikler yaşanan acıların ve zorlukların evrenselliğine dikkat çeker. Müslüman ya da siyahi olması fark etmeksizin Almanya'da ya da Birleşik Krallık'ta anlatılan, göçün ve ayrımcılığın acısıdır. Çekilen çilelerin ve zorlukların kadın karakterler üzerinden anlatılmasındaki en önemli etken de her iki eserin kadın oyun yazarları tarafından ortaya konmuş olmasıdır. Bu çalışmada vurgulanmaya çalışılan kadın bakış açısı yaratılan kadın karakterlerden önce oyun yazarlarının kendi cinsiyetleri ile başlamaktadır. Bu durum her iki oyunda gözlemlenebilen kadın bakış açısının tesadüf olmadığını göstermektedir.

Yine bir diğer ortak nokta olarak her iki oyundaki karakterlerin birinci

kuşağa ait olduğu öne sürülebilir. Bu bağlamda SuAndi'nin karakteri İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Hint Adaları'ndan gelen göç dalgasına ve de hemen peşi sıra ortaya çıkmaya başlayan ayrımcılığa şahit olan bir karakterdir. M, hastanede yaşadığı acılı günlerin arasında bu gerçeğe de dikkat çekmeyi atlamaz: “Kırklarda ve ellilerde binlerce vasıflı kadı Batı Hint Adaları'ndan buraya hemşire olmak için geldi ve kendilerini hastanede yerleri silerken buldu” (2010: 768). Oyunun sonunda anlaşılabilceği gibi kendi siyahi bir göçmen olmamasına rağmen, ırklar arası ilişkisi ve de melez çocukları nedeniyle kendisi de siyahi olarak görülmüş ve de toplumdan dışlanmıştır. Bu bağlamda M de çocuklarını büyütürken birinci neslin maruz kaldığı zorluklara ve de ayrımcılığa katlanmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla M karakterini birinci neslin temsilcisi olarak kabul edebiliriz.

Meriç'in karakterleri de M gibi birinci nesil göçmenleri temsil eder niteliktedirler. İkinci kadın, dördüncü kadın ve beşinci kadın anlatılanlar çerçevesinde çareyi Almanya'ya gitmekte bulan birinci nesil göçmenlerdir. Bu üç kadın da çalışıp para kazanıp memlekete dönme amacıyla Almanya'ya giden biraz dil öğrenen fakat kimlik bunalımı yaşamayan karakterlerdir. Aynı zamanda ayrımcılığı ve ırkçılığı birinci elden yaşamışlardır. Bu bağlamda ikinci kadın yaşadığı ırkçılığı şu şekilde dile getirir: “Biz sanki Almanya'nın zencileriyiz! Biz sanki Avrupa'nın çingeneleriyiz! Bizi sevmiyorlar! Bizi istemiyorlar!” (2003: 127). Alman özentisi olan üçüncü kadın da birinci kuşak olarak ele alınabilir çünkü uyumdan ziyade asimilasyon örneği gösteren bu karakter de bir çeşit yenilgi örneği gösterir. Çalışıp dönme umudu olan kadınların aksine üçüncü kadın sırtını kendi kültürüne, insanına ve de vatanına dönerek var olmaya çabalar. Üçüncü kadına göre “[...] insan bunların yüzünden, milletini söylemeye utanıyor. [...] Aman rica ederim, Allahın dağlıları” (2003: 129). Üçüncü kadındaki bu inkâr çabası da birinci kuşak özelliği olarak gösterilebilir. Bununla beraber, birinci kadın da Türkiye'de olmasına rağmen birinci kuşağa dâhil edilebilir. Birinci kadındaki göçü kabullenememe durumu ve Almanya'daki Türklere yapılan ayrımcılığa olan tepkisi geride kalan ilk kuşak yakınlarının bir örneğini sergilemektedir. “Hasret beni bitirdi vayyy” (2003: 120) diye dertlenen birinci kadın “[v] ay ben bebelerimi isterim...” (2003: 121) diyerek geride kalanın acısını ve hasretini dile getirir.

Bir anlamda yaşanan acıların konuşulması açısından her iki oyun da örnek teşkil eder. 1984'te sahnelenen Meriç'in oyunu ve SuAndi'nin 1995 yılında sahnelenen oyunuyla birinci kuşak göçmenleri yaşadıkları acıları

ve sıkıntıları kitlelere ulaşma şansı bulmuştur. Bununla beraber göç ve ayrımcılığa dair anlatılması gereken, kuşaktan kuşağa şekil değiştirerek devam eden nice hikâyeler anlatılmayı beklemektedir.

Sonuç

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu 20. yüzyılda hem Almanya'da hem de Birleşik Krallık'ta gözlemlenebilmektedir. Misafir işçi olarak giden Türkler de, anavatana hizmet amacıyla gelen Batı Hint Adalı'lar da önce sınırları geçip kendilerine yeni bir hayat kurmuşlar sonrasında da ayrımcılık ve de ırkçılık ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Farklı kültür ve coğrafyalarda gerçekleşen göç incelendiği üzere birbiriyle benzerlikler göstermektedir. Bu özellikler zaman içerisinde edebiyata da yansımıştır. Bazı kaynaklarca göçmen edebiyatı diye ayrılan bu temalar hem Türk edebiyatının hem de İngiliz Edebiyatının bir parçası olmuştur. Bu bağlamda Nezihe Meriç'in *Sevdican* ve *SuAndi'nin M'nin Hikâyesi (The Story of M)* isimli oyunları göç olgusunu ve ayrımcılık konularını ele almaları açısından önemli birer eserdirler. Hem teknik hem de tematik açıdan ortak yönleri bulunan bu iki oyun, iki farklı kültürde yazılmış olmasına rağmen ortak paydada buluşmaktadırlar. Bu açıdan göçe ve de ırkçılığa getirilen kadın bakış açısı önemlidir. Her ikisi de tek kişilik olan bu iki oyun konuyu kadın karakterler açısından inceleyerek seyirciler üzerinde özellikle ayrımcılığa ve de çekilen çilelere karşı bir farkındalık yaratmayı amaçlar. Salt probleme dikkat çekmenin yanı sıra şiirsel dilleri ile her iki oyun da aynı zamanda estetik bir kaygı da taşımaktadırlar. Tüm bu nedenler her iki oyunu da incelenmesi ve de oynanması gereken oyunlar kategorisine dâhil etse de, bir yandan da hem Meriç'in *Sevdican* hem de *SuAndi'nin M'nin Hikâyesi (The Story of M)* isimli oyunları göç ile yaşanan travmayı aktararak göç deneyiminin farklı boyutlarının ve farklı kuşakların farklı deneyimlerinin aktarılması gerekliliğine de öncülük etmektedirler.

Açıklamalar

- 1 Tüm İngilizce metinler yazar tarafından çevrilmiştir.
- 2 Konuyla ilgili detaylı bilgi için Doç. Dr. Abide Doğan'ın "Almanya'daki Türk İşçilerini Konu Alan Romanlar Üzerine Bir Değerlendirme" isimli makalesine danışabilirsiniz.

Kaynaklar

- Alibhai-Brown, Yasmin (2001). *Imagining the New Britain*. New York: Routledge.
- Aston, Elaine (2033). *Feminist Views on the English Stage Women Playwrights, 1990-2000*. Cambridge: Cambridge UP.
- Castles, Stephen ve Mark J. Miller (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Çev. B. Uğur Bal ve İbrahim Akbulut. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Erenci, Deniz (2011). *Nezihe Meriç'in Eserlerinde Kadın Kimlikleri ve 1950'lerin Kadın Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Fryer, Peter (2010). *Staying Power: The History of Black People in Britain*. London: Pluto Pres.
- Göç Terimleri Sözlüğü* (2009). İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü.
- Hawkins, Sean ve Philips D. Morgan (2004). "Blacks and the British Empire: An Introduction." *Black Experience and the Empire*. Ed. Philip D. Morgan and Sean Hawkins. Oxford: Oxford UP. 1-34.
- Hilmioğlu, Sevim (2004). *Nezihe Meriç'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Julios, Christina (2008). *Contemporary British Identity: English Language, Migrants and Public Discourse*. Hampshire: Ashgate.
- Marks, Heather (2017). "In Conversation With SuAndi: The Story of M." <https://blackbritishwriting.wordpress.com/2017/02/15/in-conversation-with-suandi-the-story-of-m/> (Erişim Tarihi: 04.07.2017).
- Meriç, Nezihe (2003). *Sevdican. Toplu Oyunlar*. İstanbul: YKY.
- Mortan, Kenan ve Monelle Sarfati (2011). *Vatan Olan Gurbet: Almanya'ya İşçi Göçününün 50. Yılı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.
- Solaker, Ayşegül Aycan (2017). "Çok kültürcülük Bağlamında III. Ve IV. Kuşak Türklerin Entegrasyonu ve 'Almanyalı Türk' Kimliği (Deutschtürke)". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (5) 46: 409-420.
- SuAndi (2010). *The Story of M. The Routledge Drama Anthology and Sourcebook*. Ed. Maggie B. Gale ve John F. Deeney. New York: Routledge.
- Şahin, Birsen (2010). *Almanya'daki Türkler: Misafir İşçilikten Ulusötesi (Transnasyonel) Bağların Oluşumuna Geçiş Süreci*. Ankara: Phoenix Yay.
- Şahin, Sedat (2013). "Almanya Ya Türk Vatandaşlarının Göçününün 51 Yılı". *Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi* 1: 1-16.
- Ünver, O. Can (2009). "Yurtdışındaki Türklerin Eğitim Sorunlarına Bir Bakış: Almanya Örneği." *Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum*. Ed. Dr. M. Murat Erdoğan. Ankara: Orion Yay. 407-416.

A Study of the Themes of Immigration and Racism in Nezihe Meriç's *Sevdican* and SuAndi's *The Story of M* from the Perspective of Female Characters*

Banu Ögünç**

Abstract

Nezihe Meriç's *Sevdican* is a solo performance play which reflects the experiences of women who immigrated to Germany. Another solo performance play, SuAndi's *The Story of M* carries the themes of racism and discrimination to the stage through a female character. Meanwhile, these two plays reflect the immigration stories in Germany from Turkey and in the UK from the West Indies. Just as the immigration stories in these two countries resemble each other, these two plays at the same time carry parallelism in terms of their characters, themes and narration. Both plays that narrate the themes of racism and discrimination reflect shared miseries through identity as women and mother. Consequently, this study aims to compare Nezihe Meriç's *Sevdican* and SuAndi's *The Story of M* technically and thematically in order to exemplify how immigration is reflected from a common point through works written in two different cultures.

Keywords

Immigration, racism, discrimination, Nezihe Meriç, SuAndi, migrant literature.

* Date of Arrival: 26 July 2017 – Date of Acceptance: 29 October 2017

You can refer to this article as follows:

Ögünç, Banu (2020). "Nezihe Meriç'in *Sevdican* ve SuAndi'nin *The Story of M* İsimli Oyunlarında Göç ve Irkçılığın Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 93: 115-136.

** Asst. Prof. Dr., Aksaray University Faculty of Science and Letters, Department of Western Languages and Literatures – Aksaray/Turkey
ORCID ID: 0000-0001-8794-7464
banuogunc@outlook.com

Изучение тем иммиграции и расизма с точки зрения женских персонажей пьес Незихе Мерич «Севдиджан» и СуАнди «История М»*

Бану Оунч**

Аннотация

Пьеса «Севдиджан» Незихе Мерич - моноспектакль, в котором отражен опыт женщин, иммигрировавших в Германию. Еще один моноспектакль – «История М» СуАнди, он переносит темы расизма и дискриминации на сцену через судьбу женской героини. Между тем, эти две пьесы отражают иммиграционные истории в Германию из Турции и в Великобританию из Вест-Индии. Подобно тому, как истории об иммиграции в этих двух странах напоминают друг друга, эти две пьесы в то же время несут параллелизм с точки зрения их персонажей, тем и повествования. Обе пьесы, рассказывающие о расизме и дискриминации, отражают общие страдания женщины и матери. В связи с этим, данное исследование направлено на то, чтобы технически и тематически сравнить «Sevdican» Незихе Мерич и «The Story of M» СуАнди, чтобы показать, как иммиграция отражается в общих положениях в произведениях, написанных в двух различных культурах.

Ключевые слова

Иммиграция, расизм, дискриминация, Незихе Мерич, СуАнди, литература мигрантов.

* Поступило в редакцию: 26 июля 2017 г. – Принято в номер: 29 октября 2017 г.

Ссылка на статью:

Öğünç, Banu (2020). "Nezihe Meriç'in Sevdican ve SuAndi'nin The Story of M İsimli Oyunlarında Göç ve Irkçılığın Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 93: 115-136.

** Д-р, преподаватель, Университет Аксарая, Факультет естественных наук и литературы, кафедра западных языков и литератур - Аксарай / Турция

ORCID ID: 0000-0001-8794-7464

banuogunc@outlook.com